

ANOTACE

KOVAŘÍK, Jiří: *Napoleon I. Generál Bonaparte (1769–1804)*. Třebíč: Akcent, 2017. 487 s.

Historik a autor literatury faktu Jiří Kovařík patří bezesporu mezi plodné populizátory historických témat, zejména problematiky napoleonských válek. Do tohoto období zavádí čtenáře také jeho nejnovější práce přibližující osobnost a životní příběh Napoleona Bonaparta v letech 1769–1804 (od narození po získání císařské koruny). Na vydání tohoto prvního svazku by měl v roce 2018 navázat svazek druhý popisující další období života této významné avšak rozporuplné a legendami opředené osobnosti dějin. Máme na Napoleona Bonaparta nahlížet jako na vynikajícího válečníka vzešlého z Velké francouzské revoluce, který dal národu např. zákoník Code civil nebo jako na dobyvatele, nešťáctího se využít všech prostředků (např. masakr ve městě Jaffa, využívání propagandy), dosazujícího na trůny Evropy své příbuzné a souputníky? To Kovaříkova práce (naštěstí) nesděluje – nabízí však informace, na základě kterých si čtenář může sám vytvářet názor. Informace, kterých v české literatuře přes význam tématu není příliš. Přestože je osobnost Napoleona Bonaparta důležitá také pro vývoj našich dějin, není této osobě věnována v naší historiografii adekvátní pozornost (sám autor mluví v tomto ohledu o smutné situaci, která ho vedla k sepsání práce). Doplňme pouze, že ve výčtu prací uváděných Kovaříkem absentují popularizující práce Stanislava Wintra.

Práce je rozdělena do šesti hlavních kapitol, členěných dále do řady podkapitol. Zvolen byl pro biografii typický chronologický popis. Práce sleduje život budoucího císaře Francouzů od jeho dětství, nechybí přiblížení Napoleonových vojenských studií a jeho důstojnických začátků. Zajímavý je popis Bonapartova myšlení jakožto korsického vlastence, jeho chladného vztahu k začátku francouzské revoluce i jeho další cesty a kariéry v průběhu revoluce (jejíž vývoj je v publikaci možné sledovat na pozadí vyprávění Napoleonova příběhu). Celkově nabízí první část knihy pohled na Napoleona jako na člověka (zatímco v naší literatuře jej známe téměř výhradně jako vojevůdce).

Další část práce již představuje Bonaparta jako válečníka, získávajícího postupně triumfy a e-polety. Přičemž tato část knihy zaujme zejména fanoušky vojenské historie, ostatní mohou v této fázi ztráct pozornost v popisu bojů, rozložení armád a pohybů vojsk. Obširnému popisu této problematiky se ale autor píšící monografii o významném vojevůdci samozřejmě vyhnout nemohl. Čtenář je tak seznámen s popisem bojů o Toulon, Napoleonovými triumfy v Itálii či jeho podílem na poražení vendémairového povstání. Nechybí také obširný popis jeho tažení do Egypta a dále do Orientu (včetně popisu tamních státních zřízení, kolonizačního a objevitelského aspektu výpravy a politické činnosti Napoleona na dobytých územích). Přiblížen je také Napoleonův návrat do Evropy a jeho uchopení moci jakožto prvního ze tří konzulů (později doživotního; přiblížena je podoba nového režimu). Popsán je také vznik tzv. Záložní armády a její utajený vstup do Itálie přes Alpy a šťastné vítězství Francouzů v bitvě u Marenga. Nechybí popis souběžně se odehrávajících bojů na území dnešního Německa a následné uzavření míru v Lunéville (včetně popisu uspořádání Svaté říše římské po uzavření smlouvy). Pozornost je věnována také dalšímu vývoji situace (např. sblížení Francie s Ruskem ukončené zavražděním cara Pavla I., ze kterého Kovařík obviňuje britské agenty). Dále je přiblížen následný příklon Ruska k Velké Británii a eskalace vztahů těchto mocností k Francii (např. kladení požadavků ze strany Británie, francouzská příprava flotily a armády pro invazi do Anglie, poprava vévody d'Enghien z rodu Bourbonů Francouzy, likvidace vnitřní opozice proti Bonapartovi).

Autor seznamuje čtenáře nejen s průběhem bojů, nechává je nahlédnout také do nitra francouzské armády (složení, její vývoj a reformy, nálady a nemoci v průběhu tažení apod.). Př-

blíženo je Napoleonovo vojenské myšlení a používaná taktika i zdroje, ze kterých Bonaparte vycházel (učitelé, autoři, kteří jej inspirovali, Napoleonův vlastní přínos) nebo role propagandy a ideologického působení, pomoci které vytvářel vlastní legendu. Pozornost je věnována také vztahu budoucího císaře k ženám. Nechybí popis atentátů, které byly na Napoleona spáchány (včetně jejich vyšetřování a následných čistek). Přiblíženo je také obnovení vztahu Francie s katolickou církví (popis konkordátu) nebo snahy o reformu francouzského zákonodárství (zákoník Code civil). Kniha je zakončena popisem průběhu vyhlášení císařství v roce 1804 včetně přiblížení vzniku nového dvora a šlechty.

Práce je doplněna 15 mapami a více než 170 vyobrazeními (fotografie, portréty). Mimo hlavní text jsou v blocích představeny další informace, potřebné pro pochopení představovaných souvislostí (např. významné osobnosti). Nechybí také citace dokumentů (dopisů, úředních textů, proklamací apod.) nebo přepisy pamětí, vhodně doplňující hlavní text.

Autor píše čtivě, patrný je populárně-naučný a popularizační charakter práce. Text představuje také mnoho zajímavostí a dobových historek. Nejedná se o klasickou historickou práci, odkazy na zdroje konkrétních údajů jsou buď obecné nebo zcela absentují (chybí klasický poznámkový aparát). Práce však nabízí českému čtenáři málo známé nebo zcela neznámé údaje vycházející z řady dokumentů. Z toho důvodu je třeba vydání publikace přivítat a doporučit ji k přečtení.

Miroslav Jireček

JIROUŠEK, Bohumil: *Josef Kalousek. Historik v národní společnosti druhé poloviny 19. století.* Praha: ARSCI, 2018. 287 s.

Z pera českobudějovického historika mladší generace je to již sedmá biografie významného českého historika 19. či 20. století. Po Antonínu Rezkovi (2002) následovali Josef Macek (2004), Jaroslav Goll (2006), Josef Klík (2011), Jaroslav Charvát (2011), Karel Stloukal (2014) a nyní Josef Kalousek.

Josef Kalousek (1838–1915) patřil k významným osobnostem české občanské společnosti své doby, k okruhu nejbližších spolupracovníků Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, reprezentujících staročeskou Národní stranu. Byl nejen historikem, do jehož přednášek se zapisovali jak posluchači filozofické, tak i právnické fakulty, ale začínal jako gymnaziální profesor a novinář a krátce působil v roli poslance českého zemského sněmu. Upozornil na sebe již svou habilitační prací z roku 1871 České státní právo, která se stala jedním ze základních spisů české historické vědy 19. století. Tento spis představoval až do vzniku ČSR podkladový materiál pro argumentaci českých politických elit.

Kalousek je také jedním z aktérů sporu o Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Byl považován za jejich velkého obhájce. Jiroušek ukazuje, že Kalousek byl důležitým zákulisním hráčem celého sporu, který čile korespondoval s jejich zastánci i odpůrci. Kriticky se vyjadřoval o T. G. Masarykovi, o kterém v dopisu J. Gollovi uvedl, že „smělostí a energií sice mnohým lidem imponuje, ale ...neznalost vlastních vědeckých cílů a cest,... nevyspělost a přeháněnost činí jej nezpůsobitelným, aby vyhověl své přílišné ctižádosti“.

Josef Kalousek je rovněž spjat s počátky českého agrárního dějepisce. Svě Řády selské a instrukce hospodářské pojal jako edici listin platných pro celou zemi, vrchnostenských předpisů i drobných pramenů selského práva. Vedle dokončení edice pramenů plánoval také stručné dějiny selského stavu, k čemuž již nedošlo.

Autor Kalouskovy biografie podává podrobný přehled přednášek, které tento významný historik až do akademického roku 1906–1907 vypisoval a uvádí také jejich vybrané posluchače.

Tím naznačuje, že ne všechny historiky, zejména ty, kteří se věnovali českým dějinám, můžeme řadit k tzv. Gollově škole.

Ve svém díle B. Jiroušek přistupuje ke Kalouskovi ze široké historické perspektivy, ukazuje jeho vztahy s kolegy na fakultě a všímá si také toho, nakolik je veřejná činnost slučitelná s vědeckou kariérou.

Jaroslav Vaculík

Istoki čechoslovackoj gosudarstvennosti i Rossija. Minsk: Kolorgrad, 2018. 164 s.

Při příležitosti stého výročí samostatného Československa vydalo Centrum euroasijských studií Ruské státní sociální univerzity – filiálky v Minsku kolektivní monografii nazvanou Zdroje čechoslovenské státnosti a Rusko. Všechny kapitoly z pera ruských, běloruských, slovenských a českých historiků obsahují řadu cenných poznatků přibližujících vztah Ruska a Rusů k Čechům a Slovákům od konce 19. století až do roku 1945.

K nejvýznamnějším patří studie Alexandra Jurjeviče Polunova, proděkana Fakulty státní správy Moskevské státní univerzity, která přibližuje zájem vrchního prokurátora Nejsvětějšího synodu ruské pravoslavné církve Konstantina Petroviče Pobědonosceva (1827–1907) o tzv. českou otázku v Rusku, jmenovitě o české imigranty ve Volyňské gubernii. Pokyny, které Pobědonoscev dával v 80. letech 19. století ministru lidové osvěty I. D. Děľjanovovi, ministru vnitra Dmitriji A. Tolstému a jeho náměstkovi Vjačeslavu K. Plevemu, směřovaly k co nejrychlejšímu sjednocení Čechů s pravoslavnou církví a ruským pravoslavným státem. V tom mu pomáhal jeho blízký spolupracovník Jefim Michajlovič Kryžanovskij, který se již předtím zasloužil o rusifikaci polského školství v Kongresovce po lednovém povstání roku 1863.

Docent téže fakulty Oleg Rudolfovič Ajrapetov poukázal na aktivity ruských Čechů na počátku první světové války. Zajímavým je údaj, že návrh na přejmenování Sankt Petěrburgu na Petrograd vzešel z řad petrohradských Čechů. Pozornost je věnována jak demonstracím ruských Čechů na podporu válečného úsilí Ruska, tak i myšlence „husitských družin“, která vedla ke vzniku České družiny.

Na vnímání čechoslovenských legií současnými ruskými médii se soustředila Anna Sergejevna Sumskaja, docentka Uralské federální univerzity v Jekatěrinburgu. Na základě mezivládní dohody Ruské federace a České republiky z roku 1999 byla plánována realizace 58 památníků legionářům. Zatím jich bylo realizováno pouze patnáct, z toho pět na Urale. Podle autorky, čím slabší ekonomika regionu a čím větší materiální problémy obyvatelstva, tím ostřejší je reakce vůči „cizákům-okupantům“.

O postavení karpatských Rusinů v meziválečné ČSR se zajímal Kirill Vladimirovič Ševčenko, vedoucí Centra euroasijských studií v Minsku. Uvádí, že z 372 řeckokatolických farností v USA (z celkového počtu 837), které se zúčastnily referenda v listopadu 1918, hlasovalo 67 % pro připojení uherské Rusi k ČSR. Československá vláda neměla jasno, kterou ze dvou národnostních orientací na Podkarpatské Rusi – ruskou nebo ukrajinskou – má podporovat. Proukrajinské pozice zaujímali komunisté, sociální demokraté a lidovci, zatímco konzervativní a národně orientované strany – národní socialisté, národní demokraté a agráři sympatizovali s rusofily. Předseda národních socialistů Václav Klofáč poukazoval v dopisu T. G. Masarykovi v roce 1931 na tradiční germanofilství ukrajinského hnutí.

Docent Moskevské státní univerzity Jurij Arkadjevič Borisjonok se pokusil o komparaci názorů na Rusko čechoslovenského prezidenta T. G. Masaryka a předsedy polské královské vlády v době rakousko–německé okupace Kongresovky Jana Kucharzewského, autora sedmi-

dílné práce o Rusku Od bílého do rudého carismu. Borisjonok připomíná, že pražský profesor, který se podepisoval Foma Osipovič, navštívil Rusko celkem čtyřikrát (1887, 1888, 1910 a 1917–1918) a tudíž, na rozdíl od svého polského kolegy, který v Rusku žil od narození do roku 1914, nemohl proniknout do ruské problematiky dostatečně hluboko.

Týž autor spolu s Alexandrem Alexandrovičem Šiškovem z běloruského Polocka přiblížil životní pouť ruského důstojníka a československého generála Sergeje Nikolajeviče Vojcechovského, narozeného v roce 1883 ve Vitebsku. V roce 1917 byl přidělen k československým legiím a po Velké válce se dostal i s rodinou do ČSR. Jeho vojenské kvality ocenili jak generální inspektor československé armády gen Jan Syrový, tak i náčelník hlavního štábu gen. Ludvík Krejčí. Generál Vojcechovský se stal v roce 1935 velitelem vojenského okruhu v Čechách se sídlem štábu v Praze. Po druhé světové válce se už 12. května 1945 ocitl v rukách sovětské bezpečnostní organizace Smerš a 15. září téhož roku byl v SSSR odsouzen na devět let do nápravně-pracovního tábora.

Anotovaná kolektivní monografie nepochybně přivede čtenáře k zamyšlení nad různými aspekty rusko-českých a sovětsko-československých vztahů od konce 19. století do poloviny 20. století.

Jaroslav Vaculík

BAYEROVÁ, Adéla a kol.: *Slavkov u Brna v době světových válek*. Slavkov: BM typo, s. r. o. 2017, 394 s.

K poměrně bohaté převážně regionální produkci o tomto moravském městě se slavnou historií, zejména k bitvě „tří císařů“ z 2. prosince 1805 (u Austerlitz), z pera nejen domácích, ale i cizích autorů, se koncem roku 2017 připojila se skoro čtyřmi stovkami stránek (394) kolektivní monografie, skládající se z několika kapitol, soustředující se na představení této lokality v době obou světových válek ve 20. století – první a druhé. Děje jsou vcelku rovnoměrně rozptřeny do těchto dvou hlavních kapitol, na jejichž tvorbě se podílelo šest autorů.

Společným „jmenovatelem“ se stalo představení válečných hrůz obou konfliktů s jejich dopadem na život místních obyvatel prostřednictvím vybraných časových i obsahově dramatických dějů. Z let „Velké války“ (1914–1918) se ústředním mottem stala legionářská historie s doplňujícími příběhy slavkovských rodáků. Osudy mnohých z nich jsou pak detailněji rozebrány a přiblíženy. Cenný materiál představují připojené jmenné seznamy s bohatým fotografickým materiálem. Čtenáře jistě zaujme i dění s přesahem do poválečných let, jako aktivity kolem instalace pomníku prezidenta T. G. Masaryka, návštěva francouzského maršála Louise Francheta d'Espérey ve městě v roce 1930 nebo epizoda spojená s pobytem generála Radoly Gajdy. Určitá nesourodost až nahodilost ve výběru témat se projevila v přiblížení života a díla místního rodáka Ferdinanda Pražského (Slavkovského), který svými četnými literárními i organizačními aktivitami, jako prací *Slavkovská antologie* o 2 077 stranách nebo vybudováním místního muzea, se jistě zasloužil o propagaci města.

Druhá kapitola přináší volný výběr témat z let válečných i bezprostředně poválečných (1938–1945), který je uveden vstupním textem podávajícím na zhruba třiceti stranách (s. 233–264) odbojovou činnost a perzekuci obyvatel Slavkova v letech protektorátu. Svou kvalitní úroveň se poněkud vymyká ostatním příspěvkům, kterým chybí redakční propojenost. Přitom hned následující tři (osud slavkovských Židů, osvobození města koncem dubna 1945 a vznik pomníku padlým sovětským vojákům) k tomu přímo vybízely. Zbývající dvě drobnější zamyšlení a připomenutí předchozí vyslovenou připomínku ještě více znásobují (seznam obětí z řad slavkovských občanů,

prezident E. Beneš ve Slavkově), když zařazení jinak velmi vhodných devíti vzpomínek pamětníků by více slušel samostatný přílohový oddíl, kam bylo možné vsunout i čtyři strany připomínající poněkud specifickou zajímavost o poválečných slavkovských poštovních známkách.

Práce vznikla s přispěním místních obyvatel, kteří jak svými vzpomínkami, tak často poskytnutím dobových fotografií a písemného materiálu pomáhali vytvářet dynamiku podání jednotlivých dějových epizod. Charakter práce připomíná dějový sborník coby významný příspěvek k novodobým regionálním dějinám, poskytující též možnost integrace výsledků regionálního historického výzkumu do širších souvislostí národních dějin. V anotované publikaci se autorům podařilo detailně rozkrýt vybrané klíčové momenty dějinných souvislostí menšího města, které se vázaly na nejtragičtější léta minulého století. Tím se vytvořil text, který dozajista zaujme především místní veřejnost, k čemuž přispěl i jeho čtivý styl. Dá se předpokládat, že přispěje rovněž ke kvalitní reprezentaci města i vůči zahraničí. Lze vyslovit přání, aby vznikalo více podobných prací.

František Čapka

UHLÍŘ, Jan Boris: *Protektorát Čechy a Morava 1939–1942. Srdce Třetí říše. Praha: Ottovo nakladatelství, 2017. 704 s.*

Fotoreportéři ČTK (České tiskové agentury) byli od prvních dnů okupace vysíláni ke všemu významnému dění v tehdejší protektorátu. Vznikl tak unikátní pramen dosud historiky většinou opomíjený. Z původních zhruba deseti tisíc fotografií vybral Uhlíř ty zásadní, doplňující snímky z fotoarchivu německého státního ministra pro Čechy a Moravu Karl Hermanna Franka a z osobní pozůstalosti ministra školství a lidové osvěty protektorátní vlády Emanuela Moravce, uložené v Národním archivu. Stranou nezůstaly rovněž fotografie z Vojenského ústředního archivu–Vojenského historického archivu, stejně jako unikátní snímky osobního fotografa Adolfa Hitlera Heinricha Hoffmanna, uložené v Bavorské národní knihovně.

Opomenuty nebyly ani sbírky českých regionálních archivů a muzeí. Černobílé fotografie jsou proloženy vybranými dokumenty, vyhláškami, plakáty, dobovým tiskem, mapkami i plány, což dohromady vytvořilo harmonický a plastický obraz prvních let protektorátu, bezpochyby jednoho z nejtragičtějších a nejvypjatějších období českých moderních dějin.

Čtenář je vtažen do děje kompletně publikovaným textem mnichovské dohody z konce září 1938 a následnými emotivně působícími silnými okamžiky, které zásadním způsobem ovlivnily dění v příštích dnech, týdnech a měsících. Tak například detailnější pohled na roztržený podpis státního prezidenta Emila Háchy na tzv. berlínském protokolu z poloviny března 1939 je dokladem toho, jakému tlaku byli dozajista vystaveni naši státní představitelé. Podobně dokonalá a přesvědčující dokumentace prvních okupačních dnů z Prahy, Brna, Pardubic, Zlína, Jihlavy a z dalších měst Čech a Moravy má silnou vypovídací hodnotu. Záběry z návštěvy A. Hitlera, z mohutných přehlídek a z návštěv vysokých říšských vládních a vojenských představitelů musí u čtenářů ještě dnes vyvolat mrazení a strach. Významná část publikace je věnována několikaměsíčnímu působení zastupujícího říšského protektora R. Heydricha v protektorátu. Zvláštní reakci pak vyvolávají záběry ze všedního každodenního života včetně vánoční nadílky dětem a z vánočního projevu E. Háchy na Pražském hradě.

Představenou publikaci je možné označit za reakci na současný stav výzkumu dějin Protektorátu Čechy a Morava, kdy se poukazuje na situaci, že žádná česká vědecká instituce se tomuto klíčovému období našich moderních dějin nevěnuje programově s odpovídající pečlivostí, a to přesto, že bohaté archivní materiály domácí i zahraniční provenience přímo vybízejí

ke studiu a k následné interpretaci. Skutečnost, že autor označil až 96 % publikovaných fotografií v takto souhrnné podobě za poprvé zveřejněné, opravňuje k tvrzení, že anotovaná práce svým dokumentačním materiálem napomůže historikům najít odpověď na řadu otázek zahrnujících tematiku z nadpisu práce. Kniha je také určena široké veřejnosti s tím, že poskytuje čtenářům dostatečný prostor, aby se mohli vcítit do dobové atmosféry. Je přirozené, že svou autenticitou ji mohou náležitě ocenit i vysokoškolští studenti, publicisté a novináři, stejně jako učitelé dějepisu na českých školách.

František Čapka